

Gnostycyzm

Autor tekstu: **Krzysztof Dziubała**

Wiadomości

ogólne:

Gnostycyzm jest filozoficznym i religijnym ruchem, który swój początek miał w czasach przedchrześcijańskich.

Termin „gnostycyzm” wywodzi się od greckiego słowa `gnosis`, co oznacza „wiedzę”. Gnostycy twierdzili, że posiadli tajną wiedzę o Bogu, ludzkości i reszcie uniwersum, o której to wiedzy reszta ludzkości nie miała pojęcia. Gnostycyzm stał się jednym z 3 głównych nurtów w Chrześcijaństwie 1 wieku n.e. — i był znany z nowego spojrzenia na Bogów, Biblię i świat, które to spojrzenie różniło się znacznie od reszty chrześcijaństwa, oraz z tolerancji wobec innych religii, i w końcu z braku dyskryminacji wobec kobiet.

Ruch religijny i jego literatura zostały praktycznie całkowicie zniszczone do końca 5 w. n.e. i ośmieszono przez łowców herezji, z głównego nurtu chrześcijaństwa. Wierzenia gnostyków przechodzą obecnie bujny rozkwit na całym świecie. Z tego względu stowarzyszenia antysektowe i inni apologetycy chrześcijaństwa rozsiewają wiele kłamliwych informacji o gnostycyzmie, próbując powstrzymać jego rozwój.

Historia

Gnostycyzm zawierał wiele synkretycznych elementów w skład których wchodziły między innymi wierzenia wzięte z religii pogańskich Azji Mniejszej, Babilonu, Egiptu, Grecji i Syrii, elementy z astrologii, oraz Judaizmu i chrześcijaństwa. Gnostycyzm był jednym z trzech głównych nurtów chrześcijaństwa pierwszego stulecia n.e. — dwa pozostałe to `żydowskie chrześcijaństwo`, które stworzyli uczniowie Jezusa, z Piotrem na czele, oraz kościoły stworzone przez Pawła z Tarsu, które przyjmując każdego, w końcu się rozrosły i stały się główną gałęzią chrześcijaństwa pod koniec 3 wieku n.e.

W drugim wieku n.e., sformowało się wiele różnych sekt gnostyckich w Imperium Rzymskim. Niektórzy gnostycy byli związani z pozostałymi nurtami chrześcijaństwa mając na nie wielki wpływ, niektórzy tworzyli własne wspólnoty. Inni byli samotnikami.

Kiedy główny nurt chrześcijaństwa stawał się coraz silniejszy i lepiej zorganizowany, sekty gnostyckie zaczęły być poddawane naciskom i po prostu prześladowane. Do 6 w. n.e. gnostycy zniknęli niemal zupełnie. Jedyną wspólnotą gnostycką, która przeżyła do czasów obecnych jest sekta mandeńczyków, zlokalizowana w Iranie i Iraku. Wspólnota ta liczy między kilka a kilkanaście tysięcy członków, posiada dokumenty, które potwierdzają, że wywodzi się od oryginalnych gnostyków.

Wiele nowych religii, które pojawiły się na Zachodzie adaptowało wiele z gnostyckich praktyk i wierzeń.

Źródła informacji o antycznym gnostycyzmie

Do niedawna tylko nieliczne wydania gnostyckiej literatury były znane. Były to m.in. „Pasterz Ludzi”, „Asklepius”, „Codex Askewianus”, „Codex Bruceianus”, „Ewangelia Marii”, „Sekretna Ewangelia Jana”, „Ody Salomona” i „Perłowy Hymn”. Inna wiedza o gnostykach pochodziła głównie z ostrych ataków na gnostycyzm — wykonanych przez chrześcijańskich tropicieli herezji z drugiego i początku trzeciego wieku n.e. Atakowali gnostycyzm m.in. Ireneusz (130?-200? n.e.), Klemens z Aleksandrii (145?-213? n.e.), Tertulian (160?-225? n.e.) i Hippolit (170?-236 n.e.). Oczywiście ci łowcy herezji przedstawiali przekrzywiony obraz gnostycyzmu, gdyż takie było ich zadanie.

W 1945 roku, Mohammed Ali es-Samman z El Qasr w Egipcie, razem ze swoim bratem wybrał Racjonalista.pl

się w pobliżu urwiska, koło wsi Nag Hammadi, w północnym Egipcie. Razem kopali bogatą w tej okolicy ziemię, żeby znaleźć coś co mogło im posłużyć za nawóz. Przypadkowo odnaleźli duży gliniany słoć, zakopany w ziemi. Nie mogli się zdecydować czy go otworzyć. Obawiali się, że w słoju może znajdować się zły duch; jednak z drugiej strony podejrzewali, że może tam być złoto czy inne cenne przedmioty. Okazało się, że ich drugie przypuszczenie okazało się bliższe prawdy — słoć zawierał bibliotekę gnostyckich tekstów o bezcennej wręcz wartości. Znajdowało się tam w stanie nadającym się do odczytania — 13 ksiąg, zawierających 53 różne teksty, łącznie 1153 strony. 6 było kopiami gnostyckich prac, które były znane, 6 było duplikatami tekstów biblioteki, natomiast 41 stanowiły nowe, nieznane przedtem gnostyckie teksty. M.in. były to: „Ewangelia Tomasza”, „Ewangelia Prawdy”, „Traktaty o Z-martwychwstaniu”, „Ewangelia Filipa”, „Mądrość Jezusa Chrystusa”, „Objawienie Jerzego”, „Listy od Piotra do Filipa”, „O początkach Świata” i inne. Najważniejszym ze wszystkich tekstów jest „Ewangelia Tomasza”. Jest to kolekcja powiedzeń Jezusa na różne tematy z bardzo wczesnego okresu. Niektórzy teologowie uważają tę ewangelię za równą w znaczeniu z 4 ewangeliami kanonicznymi klasycznego chrześcijaństwa.

Większość z tych tekstów została napisana w drugim i trzecim stuleciu n.e., w języku greckim. Pisma z Nag Hammadi zostały przetłumaczone na język koptyjski na początku 4 wieku n.e. Zapewne zostały zakopane w roku 365 n.e. Niektóre gnostyckie teksty były niechrześcijańskie, niektóre zawierały chrześcijańskie elementy, inne zaś były w całości chrześcijańskie. Teksty te najpewniej zostały zakopane i ukryte w czasach religijnego tumultu.

Po wielu perypetiach wszystkie teksty znalazły się w końcu w Koptyckim Muzeum w Kairze. Publikację tekstów opóźniły Kryzys Sueski, wojna arabsko-izraelska (1967 r.) i kłótnie pomiędzy badaczami. „Ewangelia Tomasza” została przetłumaczona na języki współczesne pod koniec lat 60-tych, natomiast resztę zbiorów przetłumaczono w czasie następnej dekady. W wielu wypadkach znalezisko z Nag Hammadi odkrywa więcej wiadomości o początkach chrześcijaństwa niż Zwoje znad Morza Martwego.

Wierzenia

Znalezisko z Nag Hammadi odkryło, że istniało szerokie spektrum wierzeń wśród gnostyków, istniało wiele różnych, niezależnych szkół myśli religijnej i filozoficznej. Jednakże podane poniżej informacje dotyczą najważniejszych cech wspólnych ruchu gnostyckiego:

- Ich rola — uważali się za jedynych, którzy w pełni zrozumieli nauki Chrystusa
  - ‘Gnosis’ — dla nich wiedza nie była związana z wysiłkiem intelektualnym; nie było to też pasywne zrozumienie pewnych aspektów duchowych. Uważali, że wiedza miała zdolności uwalniające i zbawiające od kajdan świata materialnego.
  - Bóstwa — Najwyższy Bóg Ojciec (czy też Najwyższy Bóg) nie zajmował się ludzkimi sprawami. Był również niewyczuwalny przez ludzkie zmysły i niewykrywalny dla ludzkiego intelektu. Ona/On stworzyła serię nad-naturalnych, lecz skończonych istot zwanych Eonami. Jedną z Eonów była ‘Sophia’, dziewica, która z kolei dała życie uszkodzonemu, nieudanemu Bogowi-Stwórcy, nazywanego Demiurgiem. Ten niższy bóg stworzył Ziemię i jej formy życia. To właśnie jest Bóg Starego Testamentu, bóstwo, które było przez gnostyków postrzegane jako fundamentalnie złe, zazdrosne, głupie, bez zdolności współczucia i zachęcające do ludobójstwa (co się zresztą zgadza — a wie o tym każdy kto czytał żydowskie święte księgi). Demiurg uważa siebie za najwyższego z bogów. Jego chora duma i niekompetencja spowodowała stan świata jaki znamy dzisiaj, oraz ślepotę i ignorancję większości ludzi.
  - Dualizm ducha i ciała — Duch jest pochodzenia boskiego i jest dobry, natomiast ciało jest całkowicie ziemskie i złe. Gnostycy byli wrogami świata fizycznego, materii i ludzkiego ciała. Wierzyli, że w niektórych ludziach, „uwięzione”, istnieją iskry boskości — dane ludzkości przez ‘Sophię’.
  - Zbawienie — Człowiek uzyskuje zbawienie, kiedy nauczy się wiedzy tajemnej o swojej duchowej esencji — boskich iskrach czy też świetle. W wyniku tego w momencie śmierci może uciec od kajdan swego ciała i materii. Dusza może połączyć się na wieki z Najwyższym Bogiem.
- Gnostycy dzielili ludzkość na trzy grupy:
- a) grupę duchową — osób zbawionych bez względu na to jak żyją,

b) grupę „mniej duchową” — którzy mogą zostać zbawieni, ale tylko jeśli podążą gnostycką ścieżką życia,

c) grupę cielesną — która jest całkowicie zgubiona.

- Zło — nie uważali, że stworzony świat był perfekcyjny, a następnie przestał taki być po grzechu Adama i Ewy. Inaczej — uważali, że od razu był zły, ponieważ został stworzony przez niższe bóstwo - Demiurga.

— Symbol Węża — niektóre sekty gnostyckie honorowały węża. Nie uważali węża za kusiciela, który skazał ludzkość na cierpienia, lecz za wybawcę, który nakłonił Adama i Ewę do zjedzenia owocu z Drzewa Złego i Dobrego — w ten sposób stali się oni w pełni ludźmi.

— Chrystus — na temat roli zbawiciela w wierzeniach gnostyków trwają spory wśród naukowców. Wydaje się, że gnostycy patrzyli na Jezusa bardziej jak na przynoszącego wolność i odkrycia duchowe, niż jako na zbawcę i sędziego. Jego misją było szerzenie dobrej nowiny, wiedzy, która uwolni ludzkość od przemożnego wpływu Demiurga, i w momencie śmierci pozwoli gnostykom połączyć się ponownie z Najwyższym Bogiem. Niektóre grupy gnostyków promowały docetyzm tzn. pogląd według którego Chrystus był duchem posiadającym ciało, które było jedynie złudzeniem. Uważali, że ktoś kto przyszedł jako posłaniec od Najwyższego Boga nie mógł przegrać z Demiurgiem i przyjąć ludzkie ciało (materia jest zła), poza tym nie mógł cierpieć i umrzeć. Główny nurt chrześcijaństwa uważał takie poglądy za herezję. Niektórzy gnostycy uważali, że Jezus z-martwych-wstał zanim umarł na krzyżu, tzn. jego duch wyzwolił się wtedy od ciała. Wielu gnostyków uważało, że Jezus miał zarówno uczennice jak i uczniów.

— Uniwersum — dzieli się na trzy królestwa:

1. Ziemi Kosmos — Ziemia jest centrum uniwersum i składa się ze świata, który znamy i ze świata podziemnego. Jest otoczona przez powietrze i 7 skoncentrowanych sfer niebieskich — jedna dla każdego: Księżyc, Wenus, Merkurego, Słońca, Marsa, Jowisza i Saturna (choć planeta Uran jest widoczna dla 'gołego oka', nie była w antyczności uznawana za planetę). Ponad Saturnem znajduje się Lewiatan, wąż zjadający ciągle swój własny ogon. W tych sferach żyją demoniczne stworzenia Archony. Z kolei za nimi znajduje się Raj, który zawiera Drzewo Życia, Drzewo Dobrego i Złego oraz płomieniejący, obracający się miecz z 'Genesis 3,24'. Ponad Rajem znajduje się sfera gwiazd, podzielona na dwanaście znaków zodiaku.
2. Królestwo Przejścia — jest złożone z wewnętrznego błękitnego okręgu ciemności i zewnętrznego, żółtego pierścienia światła. W tych sferach znajduje się sfera należąca do 'Sophii'.
3. Królestwo Boga — składa się z dwóch sfer — zewnętrznej niepoznawalnego boga i wewnętrznego pierścienia Syna Bożego.

Krzysztof Dziubała

Zajmuje się religioznawstwem.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 27-07-2002 Ostatnia zmiana: 06-09-2003)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1506) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1506>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie

niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl